

To sortasbygger som ofret livet for fedrelandet

Roar Aarnes

Hvert år, den 17. mai, er det tradisjonell kransnedleggelse ved bautaene på Lånke kirkegård. Bautaene står , - en på hver side av veien opp mot inngangen til kirka. Bautaen på høyre side har inskripsjonen:

*Fallskjermssoldat
Gunnar Marius
Gotaas*

*født 21-4-1922
død under militærtjeneste
Skottland 29-3-1945
Du segnet om som frihetsvakt
på fjerne øy og strand
ditt minne maner oss med makt
til værn om folk og land.*

Reist av ungdom i Laanke

i

Bautaen på venstre side har inskripsjonen:

*Martin Stræte
født 5-1-1914
Fall i krigen 25-4-1940
under kampen ved Gratangen*

*Mitt land eg gav med hugheilt mod
alt det eg kalla mitt
min ungdom og mitt friske blod
sjaa det var allting ditt.*

*Reist av Laanke ungdomslag
og Tønsaasens
Fraahalds ungdomslag*

Begge disse personene hadde tilhørighet til Sortasgrenda, men hvem var de?

Martin Stræte

Martin Stræte var født på Jale' (Norheim Gnr 147/25), og var eldste sønnen til Magda f. Sørvik og Sivert Stræte. Han var født 5. januar 1914 og var nest eldst i en søskenflokk på 8.

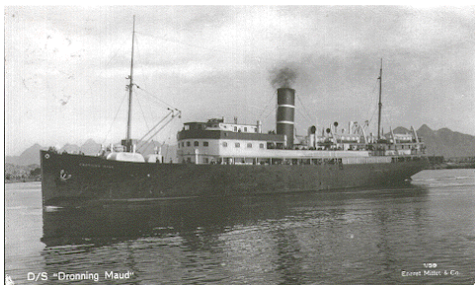

Det var tanta hans, - Augusta, ei eldre søster av mora som bar han til dåpen den 8. mars. Tanta var gift med Jens Hagen fra Ørlandet og de drev Dyvad vestre. (Gnr. 182/4). De andre fadderne var Ragnhild Estensdatter som var taus hos onkelen Edvard i utistu Streta, Kristine Kvaal, John Johnsen fra i Meditigarda Ekren og naboen Petter P Berg, - litj-Petter på Myra.

Martin ble konfirmert 14. oktober 1928, og etter konfirmasjonen arbeidet han som snekker og gårdsarbeider. På våren 1936 begynte han som gårdskar i Utigala Sorte (152/4). Beret Lillemo hadde da nettopp blitt enke og satt igjen med tre døtre i tenårene, og hadde derfor bruk for hjelp på gården. Her var han i nesten 4 år, inntil han like oppunder jul i 1939 ble innkalt til nøytralitetsvakt.

I følge innkallingsordren fra 1. Feltbataljon, Sør Trøndelag Infanteriregiment nr. 12 (IR 12) skulle han møte i Erling Skakkas gate 59 den 5. januar med kniv, skje og gaffel samt egne ski. Situasjonen i Finnmark var spent etter at Sovjetunionen hadde gått til krig mot Finland den 30. november. Martin hadde tidligere avtjent verneplikten som besto av 72 dagers rekruttskole på Øyanmoen. Han tjenestegjorde som menig 28301 i Kompani 2, i IR 12. Infanteriregiment nr. 12 ble senere kjent under navnet Trønderbataljonen. Mannskapet var utstyrt med geværer fra 1890-årene av type Krag Jørgensen – kaliber 6,5 mm. Den 11. januar gikk Martin som eneste Lånkbygg i bataljonen, ombord i dampskipet Jupiter på Brattøra. Båten ankom Vadsø 4 dager senere og her fikk beredskapstroppen vintertrening, med mye skigåing og vakttrening. Etter hvert ble de overført til Syd Varanger og fikk ansvaret for å patruljere grensa fra Grensefoss i Øvre Pasvik og ned til Jarfjorden, - en strekning på omtrent 20 mil. Opprinnelig var det meningen at de skulle være der i 2 måneder, - fram til 5. mars 1940, men dette ble forlenget med 1 måned. I perioden mens Trønderbataljonen lå i Sør-Varanger, var det fredelig og de fikk mye skitrening slik at samtlige var i god fysisk form. Kamptrening derimot, manglet de totalt, men allikevel var nok denne beredskapsstyrken som lå på nøytralitetsvakt, en av de mest trente styrkene i Norge da krigen brøt løs i april 1940. Problemet var at de ikke var på rett plass til rett tid.

Den 9. april tok tyskerne kontroll over Narvik, og dermed også kontrollen over jernmalmforsyningene til tysk våpenindustri fra gruvene rundt Kiruna i Sverige. Det ble umiddelbart mobilisert både norske og allierte styrker for å gjenerobre Narvik hurtigst mulig. Hit skulle også Trønderbataljonen som da besto av 754 mann. På havna i

Hurtigruta Dronning Maud

Kirkenes lå hurtigruteskipene Dronning Maud, Kong Haakon og Hestmannen for å frakte styrkene sørover til Sjøvegan. Dit ankom de i to puljer, den ene den 17. april og den andre tre dager senere. Her blir bataljonen stilt under direkte kommando av 6. Brigade og general Fleischer. Brigadens hovedmål var å gjenerobre Bjerkvik og Elvegårdsmoen som var i tysk besittelse. Fra Sjøvegan marsjerte de troppevis etter riksveg 50 til Lavangen og opprettet kvarter der. På ettermiddagen den 23. april forlot Trønderbataljonen Lavangen med ordre om å forsere Fjordbotteneidet og innta stilling i hellingene ned mot Gratangen.

Altabataljonen skulle støtte på høyre flanke. Allerede før avmarsj hadde uværet satt inn. Det snødde og det snødde og bataljonen fikk uværet rett i ansiktet, slik at de knapt så en meter foran seg. Soldatene hadde tung oppakning på ryggen og tungt lastede skikjelker og det ble tilslutt et umenneskelig slit å ta seg fra i den meterhøye blautsnøen. Hestene som de hadde med, klarte heller ikke å ta seg fram, - selv med truger, slik at soldatene også måtte bruke krefter på å måke vei og hjelpe disse fram. Bataljonen brukte 11 timer på de snaue 5 kilometerne over Eidet. Totalt utslitte, gjennomvåte og skrubbsultne var de fremme ved nedstigningen til Gratangen tidlig på morgenen. Klokka var ca. 6.00 og soldatene sovnet nesten der de sto. Akkurat da var de

langt fra stridsdyktige. Tanken var at de skulle innta stilling her for å kontrollere riksveien, men snøstormen fortsatte, og det var umulig å holde veien under ild fra der de lå. Etter en kort pause, kom det ny ordre om å fortsette fremrykkingen. De skulle krysse dalen og besette riksveien.

Før klokka var 9.00 hadde Trønderbataljonen inntatt posisjoner på begge sider av riksvei 50, på den andre siden av dalen. De holdt varmen utover dagen ved å grave stillinger. Snøværet fortsatte. Ut over dagen ble situasjonen videre vurdert slik at bataljonen burde få hvile, søvn og mat og mulighet til å tørke klærne. Tyskerne ble vurdert til ikke å representerte noen fare i dette fryktelige snøværet. Enkelte vaktposter ble satt ut og resten av bataljonen ble innvilget natteløst på gårdene rundt omkring i Gratangen, og klokken 06.00 neste morgen skulle de være på plass i sine stillinger igjen. Denne beslutningen fikk fatale følger. Martin Stræte og resten av 2. kompani tok kvarter på Moangårdene.

Senere samme kveld bestemte den tyske major Stautner seg for å angripe nordmennene i snøstormen, i løpet av natta. Han var overbevist om at hvis ikke nordmennene ikke ble slått da, ville tyskerne bli slått dagen etter. Klokken 05.00 om morgen rykket tyskerne frem og angrep fra vest mot Moangårdene. Trønderbataljonen ble totalt overrumplet og bråvåknet av at kulene suste gjennom treveggene. Enkelte nordmenn ble direkte slaktet ned, mens andre kom seg i stilling og forsøkte å forsvare seg så godt de kunne. Resten av bataljonen som var forlagt lenger østover i dalen, våknet også av helvetet som var brutt løs. De inntok stillinger for å bekjempe angriperne. Det som møtte dem var tyskerne som drev norske fanger foran seg. Dette var sivile nordmenn som tyskerne brukte som skjold. De ble drevet foran tyskerne med hendene over hodet og beordret til å rope: «Slutt å skyt, slutt å skyt!». Trønderbataljonen bet fra seg så godt de kunne, men etter 6 timers kamp ebbed det hele ut. Klokka var da rundt 11.00.

I dette infernoet som enkelte har omtalt som massakren i Gratangen, omkom Martin Stræte i en fortvilet kamp, - lang fra sine foreldre, søsken og sine venner i Sortasgrenda. Trønderbataljonens tap var 34 drepte, 64 sårede og 174 savnet (tatt til fange). De falne ble begravet i bakkene ovenfor Gratangen, men allerede året etter ble de fleste ført tilbake og begravet på sine hjemsteder.

*Gravstedet til Trønderbataljonens falne i Gratangen 1940.
(Fra Trygve B. Gjervans (1918 - 2004) samling)*

Den 10. juni 1941 står følgende notis i Adresseavisen: *«I går morges kom «Håkon Adelsten» til byen med flagget på halv stang. Skipet førte med seg bårene til 26 av de falne norske guttene fra kampene i Gratangen i fjor vår. De kom på sin siste reise for å bli begravet i jorden på sine hjemsteder.»*

Martin Stræte ble gravlagt fra Lånke kirke 13. juni 1941.

Gunnar Marius Gotaas

Gunnar Marius Gotaas var 8 år yngre enn Martin Stræte. Gunnar var født i Trondheim den 21. april 1922, men han vokste opp i Skali (Østerli 151/3) hos Anna og Anders Eidum. Foreldrene var Peder Lauritsen Gotaas og Gusta Pauline Melhus. De ble gift i 1916. Faren som var født og oppvokst på Bakklandet var opprinnelig utdannet bokbinder, men det var trange tider og vanskelig å få arbeid. Han livnærte seg periodevis som sjauer på kaia og som fabrikkarbeider, og i 1922, da Gunnar ble født arbeidet han på Trondheim mekanisk verksted. Mora, - Gusta Pauline, var født på gården Melhusplass på Inderøya. Hun reiste til Trondheim i ung alder og tok seg jobb som fabrikkarbeiderske. Da Gunnar ble født i 1922 bodde familien på Nedre Møllenberggt. 74. Gunnar ble døpt i Lademoen kirke og faddere var foreldrene og mormora som da var enke. Dette var i de «harde tjeuåra» og det var trange kår. Peder og Gusta hadde problemer med å få økonomien til strekke til, som så mange andre industriarbeidere. Til slutt så de seg nødt til å dette Gunnar i fosterpleie. Dette er bakgrunnen for at Gunnar kom til Skali som liten gutt.

Aar 1922			A. Levende		født			
Fødsels-datum	Daab-datum (ogaa for hjemme-døpt)	For hjem-me-døpte døbedat-ferstas-datum	Barnets fulde navn	Forældrenes fulde navn og borgerlige stilling (navningst)	Forældrenes bopæl	Forældrenes fødselsaar	Faddernes navn og borgerlige stilling	Om egne eller uegte børn
12/16	13/16	†	Nils Sprid	Stephela Sara Albin Jensen og h. Marie f. Gisella	Strandvein 76	1890 1901	Hjemmeløp er ikke sluttet på grund av borte skolefald	
14/14	25/16		John Olav	Perlagssønn John Olav Laarn og h. Margit Amalinde f. Steen-olsson	Lademoen 8	1894 1893	Perlagssønn Alfred Steen-olsson f. Steen-olsson og h. Emma f. Steen-olsson	
21/4	25/16		Gunnar Marius	Anders og enke Pauline Peder Lauritsen Gotaas og h. Gusta Pauline f. Melhus	S. Møllberg 74	1890 1886	Perlagssønn Alfred Steen-olsson f. Steen-olsson og h. Emma f. Steen-olsson	
	26/16			Stephela Sara Albin Jensen og h. Marie f. Gisella			Perlagssønn Alfred Steen-olsson f. Steen-olsson og h. Emma f. Steen-olsson	

Klokkerboka Lademoen kirke 1922

I Skali vokste han opp som «lillebror» til Gudrun og Aslaug. Han gikk på Sorte skole og lekekameratene var John Fossum, Steinar Gulaker og Jorulf Sørmo. Sammen utforsket de områdene langs Sagbekken, fra Kvistan til Monafalla, i barneåra

Allerede tidlig i ungdommen ble Gunnar Gotaas politisk bevisst og vinteren 1939-40 deltok han i frivillige våpenøvelser som ble holdt ved Trudvang. Denne frivillige våpenopplæringen var et initiativ for å styrke beredskapen på grunn av russernes angrep på Finland. Enkelte så dette som en trussel mot Norge og oppfordret derfor til frivillig kamp mot bolsjevikene. Tyskerne ble ikke engang vurdert som en trussel på dette tidspunktet.

Men plutselig, - uten forvarsel sto tyskerne i landet, tidlig på morgenen den 9. april 1940. Alle militære installasjoner i Trondheim ble i løpet morgentimene okkupert uten motstand. Major Hans Reidar Holtermann reiste imidlertid til Øyanmoen for å mobilisere en styrke der. Bataljonen som hadde tilhold på Øyanmoen, var blitt dimittert i midten av mars, så der var det ikke mye å bygge på. Major Holtermann tok da kontakt med lensmennene i distriktet, for å oppfordre frivillige til å møte på Værnes. Da tyskerne kom til Øyanmoen ved middagstider dagen etter, trakk Major Holtermann sin lille styrke oppover til Ingstadkleven fort i Hegra. Dit ankom de ved tretiden, etter en strabasøs tur i snøfåret. Umiddelbart startet arbeidet med å rekvirere ammunisjon, proviant og annet utstyr, samtidig som at flere frivillige meldte seg etterhvert. Hit tok også Gunnar Gotaas seg fram og meldte seg til Holtermanns tjeneste. Ingstadkleven fort var opprinnelig bygd som festningsverk mot Sverige

Hegra festning 1940

etter unionsoppløsningen i 1905, men stedet ble etter hvert bedre kjent som Hegra festning. Her holdt major Holtermanns styrker som besto av 284 soldater og én kvinne, stand mot tyskerne helt til 5. mai 1940. Gunnar Gotaas var infanterist på festningen og mens han oppholdt seg på Ingstadkleven fort, fylte han 18 år.

Etter kapitulasjonen av Hegra festning, kom Gunnar Gotaas tilbake til Sortasgrenda og han deltok aktivt i motstandsarbeidet og utførte en del illegal aktivitet rettet mot tyskerne. Etter hvert følte han at det ble litt «hett rund ørene», og han flyktet til Sverige i 1942. Vinteren 1942-43 gikk han på yrkesskole her.

Major Hans Reidar Holtermann, - Gunnars overordnede fra Hegra festning, ble i 1942 oberst og sjef for den norske brigaden i Skottland. På en eller annen måte kom Gunnar Gotaas og Holtermann i kontakt med hverandre igjen, og i 1944 reiste Gunnar til Skottland for på nytt å tjenestegjøre under sin tidligere overordnede fra Hegra festning. Her gjennomgikk Gunnar Gotaas en grundig militær opplæring og ble fallskjermssoldat. Han fikk militær opplæring med tanke på sabotasjetokt og gjenerobring av Norge. Beklageligvis fikk Gunnar aldri oppleve at Norge ble et fritt land. Kun en måneds tid før tyskerne kapitulerte, omkom Gunnar Gotaas. Dette skjedde hverken på oppdrag eller i kamp, men derimot i en tragisk bilulykke i Skottland, den 29. mars i 1945. Under en troppetransport i Skottland, etter en øvelse, falt Gunnar av lasteplanet på en bil i fart og omkom. Gunnar Gotaas ble gravlagt fra Lånke kirke den 14. oktober 1945.

På Akershus festning står en minnestein over personer som falt i kamp eller døde i tjeneste i den Norske Brigade Skottland 1940-1945. Her minnes også Gunnar Marius Gotaas.

Minnestein på Akershus festning

Kilder:

Stjørdalsboka bind III, Lånke Herad

Lånke, Bosetning og levevilkår 2, Jan Hoås

Gratangen 1940. I Trønderbataljonens fotspor – 50 år etter, Johan Helge Berg og Olav Vollan

Våre falne 1939-1945, bind 1 og 4

Klokkeboka 1925-1955 Nedre Stjørdal/Lånke

Klokkeboka 1920-1937 Trondheim/Lademoen

Ministralboka 1908-1954 Trondheim/Lademoen